

ใบความรู้ที่ ๑๑ เรื่อง พินิจคำ เลิศล้ำบั ๑๖ (๑)
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ เรื่อง บทพากย์เอราวัณ
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑๑ เรื่อง พินิจคำ เลิศล้ำบั ๑๖ (๑)
รายวิชา ภาษาไทย รหัสวิชา ท๒๓๑๐๒ ภาคเรียนที่ ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

การศึกษาลักษณะฉันทลักษณ์ ประเภท กาพย์ฉบัง ๑๖

การทำความเข้าใจโครงสร้างและสุนทรียภาพ ของกาพย์ฉบัง ๑๖ โดยจะต้องพิจารณา/ใช้/คำนึงถึง กฎเกณฑ์ฉันทลักษณ์ ลีลาจังหวะ และบริบทการใช้งานในวรรณคดีไทย การศึกษา/เรียนรู้ (ที่มาและรูปแบบ ของกาพย์ฉบัง ๑๖) จะทำให้ ผู้เรียนมีความแม่นยำในหลักการประพันธ์และสามารถอ่านหรือแต่งได้อย่าง ถูกต้อง ตลอดจน สามารถเชื่อมโยงความรู้ไปสู่การศึกษาวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ได้อย่างมีคุณภาพ

กาพย์ฉบัง ๑๖ เป็นมรดกทางวรรณศิลป์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ด้วยโครงสร้าง "๖-๔-๖" ที่ให้จังหวะ กระชับ เร้าใจ การศึกษาฉันทลักษณ์อย่างถ่องแท้ผ่านตัวอย่างจากวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจ "ฟังก์ชัน" (หน้าที่) ของคำประพันธ์ชนิดนี้ว่าเหมาะสำหรับการเล่าเรื่องที่ต้องการความรวดเร็วและความยิ่งใหญ่ อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการเสพและสร้างสรรค์งานวรรณกรรม

กาพย์ฉบัง ๑๖

กาพย์ฉบัง ๑๖ เป็นร้อยกรองที่ขับร่ายความที่รวดเร็ว มีลีลาฉีกกัก มีความไพเราะ น่าเสียงก้องกังวาน แสดงความสง่างามจึงนิยมใช้แต่งร่วมกับคำฉันท์ บรรยายความยิ่งใหญ่อลังการ หรือพรรณนาความโอ่อ่างดงามของบ้านเมือง ปราสาทราชวัง เช่น ฉันทยอเกียรติชาวนครราชสีมา ของพระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ สามัคคีเภทคำฉันท์ ของ นายชิต บุรทัต ฉันทดุสิตสังเวทกล่อมช้าง เป็นต้น โบราณนิยมแต่ง กาพย์ฉบัง ๑๖ เพื่อพากย์โขนและบทสวดมนต์ ปัจจุบันนิยมแต่งร่วมกับฉันทยอพระพรในโอกาสต่าง ๆ

กาพย์ฉบัง ๑๖ มีลักษณะฉันทลักษณ์ ดังนี้

- ๑) คณะ กาพย์ฉบัง ๑๖ หนึ่งบท มี ๓ วรรค คือ วรรคต้น วรรคกลาง และวรรคท้าย
 - ๒) พยางค์หรือจำนวนคำ กาพย์ฉบัง ๑๖ หนึ่งบท มี ๓ วรรค วรรคต้นมี ๖ คำ วรรคกลางมี ๔ คำ และวรรคท้ายมี ๖ คำ รวม ๓ วรรค มี ๑๖ คำ เท่ากับตัวเลขท้ายชื่อว่ากาพย์ฉบัง ๑๖
 - ๓) เสียง นิยมใช้เสียงสามัญและเสียงจัตวาเป็นคำส่งสัมผัสและคำท้ายวรรค
 - ๔) สัมผัส กำหนดสัมผัสระหว่างวรรค ๑ แห่ง และสัมผัสระหว่างบท ๑ แห่ง ดังนี้
สัมผัสระหว่างวรรค คำท้ายวรรคหน้าสัมผัสกับคำท้ายวรรคกลาง
สัมผัสระหว่างบท คำท้ายวรรคสามของบทแรกสัมผัสกับคำท้ายวรรคหน้าของบทต่อไป
- ที่มาและความหมาย "ฉบัง" หมายถึง ชื่อกาพย์ชนิดหนึ่ง บทละ ๑๖ คำ แบ่งเป็น ๓ วรรค วรรคที่ ๑ และ ๓ มี ๖ คำ วรรคที่ ๒ มี ๔ คำ เช่น

ไว้ปากไว้วากยวาที ไว้วงศ์กระวี
ไว้เกียรติและไว้นามกร

(สามัคคีเภท). (ข. จุบ้าง).

ใบความรู้ที่ ๑๑ เรื่อง พินิจคำ เลิศล้ำบัง ๑๖ (๑)
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ เรื่อง บทพากย์เอราวัณ
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑๑ เรื่อง พินิจคำ เลิศล้ำบัง ๑๖ (๑)
รายวิชา ภาษาไทย รหัสวิชา ท๒๓๑๐๒ ภาคเรียนที่ ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

๒. คณะและฉันทลักษณ์ ใน ๑ บท จะมี ๓ วรรค รวมจำนวนคำได้ ๑๖ คำพอดี จึงเรียกว่า "ฉับ ๑๖"

วรรคที่ ๑ (วรรคดับ) มี ๖ คำ

วรรคที่ ๒ (วรรครับ) มี ๔ คำ

วรรคที่ ๓ (วรรคส่ง) มี ๖ คำ

๓. สัมผัสบังคับ ๑. คำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ สัมผัสกับ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒

๒. คำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ สัมผัสกับ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ ของบทถัดไป
(สัมผัสระหว่างบท)

แผนผังตัวอย่าง:

อินทรชิตบิดเบียนกายิน (อิน)	เหมือนองค์อมรินทร์ (รินทร์)
ทรงขเอราวัณ	
ช้างนิมิตฤทธิแรงแข็งขัน (ขัน)	เผือกผ่องผิวพรรณ (พรรณ)
[ส่งสัมผัสไปบทหน้า] สีสั่งขสะอาดโอราร	

หลักการแต่งกาพย์ฉับ ๑๖ มีดังนี้

๑. กาพย์ฉับมีลีลาคึกคัก โลดโผนและสง่ากว่ากาพย์ยานี โบราณนิยมใช้แต่งบทพากย์โขนบทสวดมนต์ ถ้าเป็นนิยาย นิทานก็ใช้เป็นบทพรรณนาโวหารที่ต้องการให้มีลีลาดังกล่าว ปัจจุบันนิยมใช้เขียนบทสดุดีและบทปลุกใจ

๒. คำสุดท้ายของบทมักนิยมใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญและจัตวาจำนวนมาก ส่วนวรรณยุกต์อื่นไม่นิยมใช้ และพบไม่บ่อยนัก ไม่บังคับสัมผัสระหว่างวรรคที่ ๒ กับวรรคที่ ๓ จะมีหรือไม่มีก็ได้

๓. ความไพเราะของกาพย์ฉับขึ้นอยู่กับเสียงสัมผัสใน นิยมเพิ่มในวรรคเป็นคู่ ๆ ทุกวรรคทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร

ที่มา <https://www.phkruthai.in.th/> (สืบค้นเมื่อ ๒ ธ.ค. ๒๕๖๘)